

DR. JOSIP NAGY: STJEPAN RADIĆ (1871.—1928.).

Nema časopisa, koji posvećuje svoju pažnju i hrvatskim kulturnim pitanjima, a da se povodom smrti Stjepana Radića ne bi sjetio njegove pojave. Ne spomenuti bar nekoliko riječi o njemu, ne priznati mu širok smisao za kulturu i za saradnju hrvatskoga naroda na kulturnom napretku čovječanstva, značilo bi ogriješiti se i o samu kulturu. Sasvijem je razumljivo, da je njegova smrt narinula pero u ruke mnogim javnim radnicima i potaknula jednoga da reče jedno, a drugoga drugo. O Radiću se može koje šta reći, a može se jedno te isto reći ne samo na jedan način, nego i na više. No konačno će uvijek izaći, da je bio neobičan čovjek, da je njegova nadarenost i pronicavost gledala daleko u budućnost i da je, beskrajno ljubio svoj hrvatski narod, pa čitavo slavenstvo i čovječanstvo.

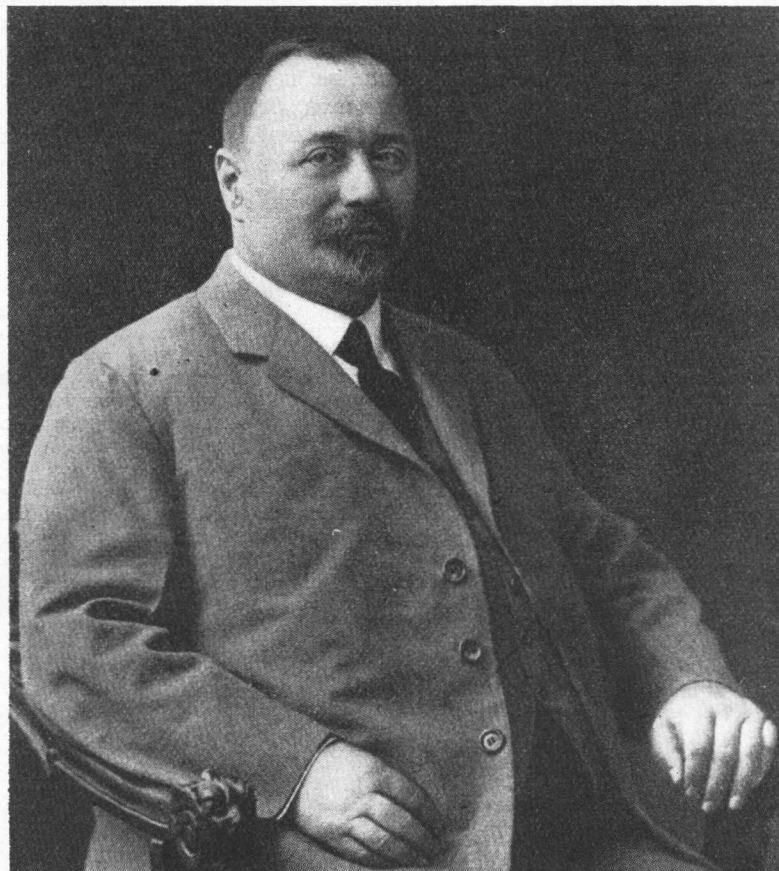
Rođen u siromašnoj seljačkoj porodici s majčnim je mlijekom usisao smisao za ozbiljan i neumoran rad i nije dugo potrajalo, dok je postao sasvijem samostalan. U svom političkom životopisu, izdanom više puta pa i u 6., 7. i 8. broju »Seljačke Prosvjete« za mjesec kolovoz 1928., posvećenom lipanjskim žrtvama, priznaje, da je sasvijem samostalan bio već u trećem razredu gimnazije, koji je svršio u Zagrebu, i da ga je već tada teško vrijeđala svaka nepravda, koja bi se učinila njegovim drugovima. To bijaše u doba, kada je mladi Radić odabirao pravac svog budućeg života: neće ići ni u kakvu službu, nego će se posvetiti politici i zagovarati prava naroda. Ali ova odluka tražila je vrlo mnogo; trebalo je raditi i sticati što više iskustva. Da čovjek postane političarom, pa možda i državnikom, treba bez sumnje prirodene sposobnosti. Ali ni najveća sposobnost ne daje bez nauke i znanosti ništa, što bi moglo imati trajna značenja. Radićev život ide od sada dalje smjerom neprestana rada. Godine 1886., baš poslije dovršena trećeg razreda, putuje iz Zagreba do Koprivnice, pa dalje Podravinom i Podunavljem do Zemuna i Beograda, a Posavinom natrag u Sisak. O svemu, što je opažao, a naročito o narodnom raspoloženju, vodio je točan dnevnik. Njegova se putovanja nastavljaju poslije petog gimnazijskog razreda; tada putuje u Stajersku i Korušku, Kranjsku, Gradišku i Goricu, a preko Trsta, Istre i Hrvatskog Primorja vraća se kući. U Ljubljani posjećuje biskupa dra. Misiju, u Gorici slovenskog pjesnika Šimuna Gregorčiča.

U šestom razredu morao je Radić ostaviti gimnaziju, jer je 30. travnja 1888., kad se u kazalištu prikazivala Zajčeva opera Nikola Zrinjski i kad je to bila posljednja predstava prije ukinuća hrvatske opere, što ga je sproveo tadašnji ban Khuen-Hedervary, protestirao proti ovom brutalnom koraku poklikom: »Slava Zrinskomu, dolje tiranin Hedervary!«. Mjesto odvratnog bana tiranina privuče Radićevu pažnju simpatična ličnost biskupa Strossmayera. Od njega dobije preporučno pismo na srpskog metropolita Mihajla a od ovoga preporuku, s kojom krenu u Rusiju s namjerom, da se vrati u Hrvatsku i dovrši nauke na zagrebačkom sveučilištu. Ali do sveučilišta bijaše Radiću težak put. Kao učenik sedmog razreda bi istjeran iz gimnazije, stavljen pod nadzor policije i protjeran u rodno mjesto.

Boravak od godine dana kod kuće, rad na seljačkim poslovima, drugovanje sa seljacima, ispit zrelosti, položen na rakovačkoj realnoj gimnaziji godine 1891., putovanje po Dalmaciji i Hercegovini, razgovori s Račkim, Smičiklasom, Brestyjenszki, Borošom i Amrušom, putovanje po Južnoj Njemačkoj, boravak u Münchenu — sve to označuje Radić u svom životopisu kao svoju prvu političku školu. Došla je proslava tristogodišnjice pobjede bana Bakača kod Siska i Radićev protest proti zdravici sisačkog mađaronskog načelnika Fabca u čast bana Khuen-Hedervarya. Radić je bio osuđen na četiri mjeseca zatvora i relegiran sa zagrebačkog sveučilišta. Pođe u Prag i upiše se na pravni fakultet. U Pragu je sklopio iskreno prijateljstvo s doktorom Rašinom, kasnijim ministrom financija čehoslovačke republike. Učestvovanje kod poznatog događaja spaljivanja mađjarske zastave za vrijeme boravka kralja Franje Josipa I. u Zagrebu prouzrokovao mu još šest mjeseci zatvora... Epizoda jedna u nizu silnih »Uzničkih uspomena«...

Poslije boravka od pet mjeseci u Moskvi 1896., i pošto je u Pragu s malim brojem omladinaca spremio sve, što je trebalo za izdavanje »Hrvatske Misli«, koja je počela izlaziti početkom godine 1897., pođe u Paris, upiše se na Ecole libre des sciences politiques i poslije boravka na njoj od dvije godine dobije na osnovi teze *La Croatie et les Slaves du Sud* i ispita doplimu s naslovom: *Lauréat des sciences politiques*. Poslije prve političke škole, škole iskustva i sticanja smisla za prosuđivanje ljudi i političkih prilika, došla je i druga, škola Radićevog znanstvenog političkog obrazovanja. Proboravivši neko doba u Pragu i Zemunu, gdje je razvio veliku publicističku djelatnost, nastanio se g. 1902. u Zagrebu i dao se na velik posao obrazovanja hrvatske pučke seljačke stranke i na rad oko naučne književnosti. Ovaj se posao može podijeliti u dva dijela: u prvi, pripremni rad, koji traje do god. 1910. i u organizatorski rad, koji ulazi u odlučniju fazu s ovom godinom, kad je seljačka stranka na izborima za hrvatski sabor dobila deset mandata. A do ove godine bijaše Radić izdao i svoja znamenitija djela i priredbe kao »Djevojački svijet«, »Moderna kolonizacija i Slaveni«, »Današnja financijska znanost«, »Savremena Europa« i »Česki narod na početku XX. stoljeća«, sve izdanja »Matice Hrvatske«. U to doba izdao je: u Matičinom naučno-književnom zborniku »Hrvatsko Kolo« svoje zanimljive i oštroumne članke »Jedina buržuazija na svijetu«, »Kritički razmišljaji o slavenskom kongresu u Pragu od 12. do 18. srpnja 1908.«, i »Ruska grana naših Jelačića«. Konačno u novije doba u našoj prevodnoj naučnoj književnosti učinio je potrebama

publike veliku uslugu svojim prevodom »Najnovije svjetske poviesti od 1815. do 1900.«, koju su francuski napisali Ch. Seignobos i A. Métin. Za Radića političara znače ove knjige i ovi članci vrlo mnogo; njegov je pogled uvijek širok i nema problema, za koji bi smatrao, da mu ne bi

STJEPAN RADIĆ (1871.—1928.)

bilo vrijedno posvetiti pažnju sa političkog stanovišta. On je vrlo lijepo posvjedočio onu poznatu istinu, da se pogled političara ima širiti od dana na dan, i da sve ono, što znanost iznese na vidjelo i obradi sa svog stanovišta, to treba i politika da obradi sa svoga. Ali njegovo je oko u prvom redu otvoreno za hrvatski seljački narod, koji je priroda tako bogato obdarila duševnim sposobnostima. Narodu i njegovom jednostavnom ali

velikom geniju klanja se isto tako, kao što mu se klanjao francuski pisac J. Michelet u svom glasovitom djelu »Le peuple«.

Svom se seljačkom narodu nije nikada, ni za časak iznevjerio. Od godine 1910. posvetio mu se sav. S njim je dijelio teške časove za svjetskoga rata i s njim je jasno progledao u budućnost poslije godine 1918. Za dobro naroda izmijenio je smjer svoje politike i godine 1925. ušao u vladu kao ministar prosvjete . . .

Ne samo i zbog posebnog zanimanja, kojim je pratio i pomagao izlaženje »Narodne Starine«, ovaj časopis ga zadržava s dužnim pietetom u svojoj uspomeni i poradi toga, jer je ideološki participirao na onom kod nas toliko još nerazvijenom nastojanju, što ga je njegov rano preminuli brat dr. Ante pokrenuo sa »Zbornikom za narodni život i običaje južnih Slavena«, a komu je bila namjena za sva četiri dijela čitavoga naroda s težnjom »da znanost traži istinu, ali je ne traži samo zato, da ju zna, već zato, da se njom služi u životu. Mi ne pojmimo čovjeka, koji bi tražio istinu, a ne bi znao, čemu će mu ta istina poslužiti«.

Résumé. L'article de M. Nagy, professeur et doyen de la haute école commerciale de Zagreb, est un necrologe à la mémoire d'Etienne Radić, chef politique croate dans la dernière dizaine d'années, à l'occasion de sa mort en août 1928. Le comité départemental du département de Zagreb (royaume SHS) a subventionné l'édition de ce volume de notre revue »Narodna Starina«, afin de rendre hommage de cette façon à la mémoire de son président et du représentant de la section d'instruction publique du dit comité. M. Stjepan Radić a été dès sa jeunesse meneur politique contre la tyrannie de l'Autriche-Hongrie sur les Croates. A côté de son frère le professeur Antoine Radić, le fondateur de l'ethnologie croate, il a été l'idéologue et l'auteur du mouvement paysan croate, lequel a aussi, en grande partie, rempli la première dizaine d'années de l'existence du royaume SHS. En connexion avec cela le feu Radić s'est occupé nécessairement aussi des problèmes ethnologiques et de l'ethnographie, à laquelle sert notre revue elle aussi. L'auteur du necrologe décrit enfin l'activité de feu Radić dans le domaine de la littérature scientifique croate qu'il a, en excellent élève de l'école des sciences politiques de Paris, enrichi de quelques ouvrages éminents.